บทความวิจัย

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานี

Community Participation in Community-Based Tourism Management at Pattani Bay

ดารินนา ขาโฮง[1*], อุมาพร มุณีแนม[2], และ นุชนาถ คงช่วย[3]

Darinna Khahong[1*], Umaporn Muneenam[2], and Noodchanath Kongchouy[3]

Abstract

This study aimed to study 1) patterns of community participation in community-based tourism (CBT) management at Pattani Bay, and 2) the level of community participation in community-based tourism management. This study was regarded as mixed methods research. For the qualitative method, the data were gathered from 17 key informants who directly involved with Pattani Bay CBT through in-depth interviews using a semi-structure interviewing form. The data were analyzed using content analysis to organize and code the data. As for the quantitative method, data were gathered from participants aged 20 and above who lived in the Pattani Bay area, which included Muang District and Yaring District in Pattani Province. The questionnaires were utilized to collect

[1] นักศึกษาหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชน คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

[2] รองศาสตราจารย์ ดร. คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

[3] ผู้ช่วยศาสตรจารย์ ดร. คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

[1] Graduate Student, Master of Science in Community Ecotourism Management, Faculty of Environmental Management, Prince of Songkla University

[2] Associate Professor Ph.D., Faculty of Environmental Management, Prince of Songkla University

[3] Assistant Professor Ph.D., Faculty of Science, Prince of Songkla University

[*] ผู้ให้การติดต่อ (Corresponding e-mail: Khahongd@gmail.com)

รับบทความวันที่ 26 ตุลาคม 2566 แก้ไขวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2567 รับลงตีพิมพ์วันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2567

Hatyai Academic Journal 22(2): 345-363

data from 343 samples using a simple random sampling technique based on household ratio. The data were analyzed with descriptive statistics, namely, percentage, frequency, mean, and standard deviation. Moreover, the R statistical software package were used to analyze the data. The findings demonstrated that the Pattani Bay CBT participation pattern was a mixed participation pattern that included both induced and natural participation. The overall participation level in the management of Pattani Bay CBT was moderate (Mean = 2.98, S.D. = 1.40) and significantly different. In addition, the results could help relevant organizations promote procedures to encourage participation in developing sustainable CBT.

Keywords: *Community-based Tourism, Participation Pattern, Pattani Bay*

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการมีส่วนร่วมของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานี 2) ศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานี การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงผสมผสาน ในส่วนของการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ปฏิบัติหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานี จำนวนทั้งหมด 17 ตัวอย่าง ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง และใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลโดยจัดระเบียบข้อมูลและการกำหนดรหัสของข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา และการวิจัยเชิงปริมาณ เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานี อำเภอเมือง และอำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี ที่มีอายุตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไป จำนวนทั้งหมด 343 ตัวอย่าง โดยกำหนดสัดส่วนการแบ่งชั้นภูมิแบบสัดส่วน ได้ขนาดตัวอย่างครัวเรือนตามสัดส่วนหมู่บ้าน และใช้การสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก ตามสัดส่วนขนาดครัวเรือนที่กำหนด ทำการวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าความถี่ ค่าเฉลี่ย และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน รวมถึงใช้โปรแกรมสำเร็จรูปสำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์ด้วยโปรแกรม R ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานีเป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบผสมผสานระหว่างการมีส่วนร่วมโดยชักจูง และการมีส่วนร่วมโดยธรรมชาติ โดยระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานีโดยรวม พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง (Mean = 2.98, S.D. = 1.40) เมื่อทดสอบระดับความแตกต่างของการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชน พบว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานีมีระดับการมีส่วนร่วมแตกต่างกัน ผลการวิจัยสามารถใช้เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และสมาคมการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดปัตตานี เพื่อนำไปส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน

คำสำคัญ: *การท่องเที่ยวโดยชุมชน, รูปแบบการมีส่วนร่วม, อ่าวปัตตานี*

บทนำ

ประเทศไทยถือเป็นหนึ่งในจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวชั้นนำของโลก ในปี พ.ศ. 2561 ก่อนการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 (COVID-19) ประเทศไทยจัดอยู่ในอันดับ 9 ของโลก ที่นักท่องเที่ยวต่างชาติต้องการเดินทางมาท่องเที่ยว และสามารถสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวเป็นอันดับ 4 ของโลก (United Nations World Tourism Organization: UNWTO, 2019) จากการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 (COVID-19) ที่เริ่มมาตั้งแต่ปลายเดือนธันวาคม พ.ศ. 2562 ส่งผลให้การท่องเที่ยวทั่วโลกหยุดชะงักลง สำหรับประเทศไทยจำนวนนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศลดลงร้อยละ 22.7 จากช่วงเวลาเดียวกันของปี พ.ศ. 2562 (Ministry of Tourism and Sports, 2021) อย่างไรก็ตามในช่วงหลังสถานการณ์ COVID-19 นักท่องเที่ยวมีแนวโน้มเดินทางท่องเที่ยวในรูปแบบการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้สร้างประสบการณ์ร่วมกับคนในชุมชน เรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น และสัมผัสวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม (Kaosa-ard, 2021)

ด้วยประสบการณ์การดำเนินการท่องเที่ยวกระแสหลัก (Mass Tourism) ที่ผ่านมาทุกภาคส่วนต่างเล็งเห็นถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น ทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม และที่สำคัญคือ ด้านสิ่งแวดล้อม (Ahmad, Draz, Su, Qzturk, & Rauf, 2001) จากผลกระทบดังกล่าว รัฐบาลได้กำหนดนโยบายและให้ความสำคัญกับการใช้การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT) มาเป็นกลไกในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นและกระจายรายได้สู่เศรษฐกิจฐานราก ดังจะเห็นได้จากแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2566 – 2570) ส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) มุ่งพัฒนาให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นเศรษฐกิจท่องเที่ยวคุณภาพสูง (High Value Economy) และสอดคล้องไปกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals) ส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวคำนึงถึงประโยชน์ของคนในชุมชนท้องถิ่น สร้างการกระจายรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเท่าเทียม ภายใต้วิสัยทัศน์ “การท่องเที่ยวของประเทศไทยเป็นอุตสาหกรรมที่เน้นคุณค่า มีความสามารถในการปรับตัว เติบโตอย่างยั่งยืนและมีส่วนร่วม” การท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ ที่ตอบโจทย์ความต้องการและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในปัจจุบันอย่างแท้จริง (Ministry of Tourism and Sports, 2021)

อ่าวปัตตานี (Pattani Bay) เป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ชายฝั่งทะเลของจังหวัดปัตตานี ตั้งอยู่ในเขตการปกครอง 3 อำเภอ คือ อำเภอเมือง อำเภอหนองจิก และอำเภอยะหริ่ง มีพื้นที่ทั้งสิ้นประมาณ 70 ตารางกิโลเมตร เป็นอ่าวลักษณะกึ่งปิด (Semi–enclose) เป็นพื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ อีกทั้งยังเป็นพื้นที่วัฒนธรรมวิถีชีวิตท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์ ในแง่ของความเป็นมาทางด้านประวัติศาสตร์ความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งถือเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญ ปัจจุบันอ่าวปัตตานีมี

การดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว จำนวนทั้งหมด 8 ชุมชน ได้แก่ กลุ่มท่องเที่ยวบางปูอเมชิ่ง กลุ่มท่องเที่ยวเสน่ห์บางปู กลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนบางปู กลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนตะโละกาโปร์ กลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนตะโละกาโปร์ (กลุ่มบูนาดารา) กลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนตันหยงลุโละ กลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนบาราโหม และกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบานา โดยมีจำนวนทั้งหมด 4 ชุมชน ที่มีการดำเนินการท่องเที่ยวในรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ ชุมชนท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านบานา ชุมชนท่องเที่ยวตะโละกาโปร์ (กลุ่มบูนาดารา) ชุมชนท่องเที่ยวโดยชุมชนบางปู และชุมชนท่องเที่ยวโดยชุมชนบาราโหม อย่างไรก็ดี ในปัจจุบันการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานียังขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การใช้ประโยชน์พื้นที่ดังกล่าวในเชิงการท่องเที่ยวยังไม่มีการทำความร่วมมือ และบูรณาการการใช้ประโยชน์ระหว่างผู้ใช้ประโยชน์กลุ่มต่าง ๆ อย่างชัดเจน จากการดำเนินนโยบายอย่างไม่มีแบบแผนของภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ส่งผลให้การดำเนินการท่องเที่ยวในพื้นที่อ่าวปัตตานีขาดกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Department of Marine and Coastal Resources, 2020; Designated Areas for Sustainable Tourism Administration, 2020)

จากความสำคัญของการใช้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ประเด็นปัญหาด้านการมีส่วนร่วมและการบูรณาการดังกล่าว จึงนำมาสู่การศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานี เพื่อทราบถึงสถานการณ์รูปแบบการมีส่วนร่วมของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานี และระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานี

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานี
2. เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานี

การทบทวนวรรณกรรม

1. การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT)

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT) พัฒนาภายใต้หลักการความยั่งยืน (Stone & Stone, 2011) การพัฒนาการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการสร้างความยั่งยืนโดยมีชุมชนเป็นฐาน (The Thailand Community Based Tourism Institute, 2017) การท่องเที่ยวดังกล่าวเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวทางเลือกเพื่อลดผลกระทบด้านลบที่เกิดจากการท่องเที่ยวกระแสหลัก (Dolezal, 2015; Giampiccoli & Saayman, 2016) เป็นเครื่องมือหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนโดยมุ่งเน้นกระบวนการ

มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อเกิดประโยชน์กับชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Suansri, 2003; Emphandhu, 2007; Giampiccoli & Mtapuri, 2017) ในขณะเดียวกันการท่องเที่ยวโดยชุมชนยังช่วยในการอนุรักษ์วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นให้สืบทอดกันต่อไป ตลอดจนช่วยลดช่องว่างระหว่างคนรวยและคนจน (Giampiccoli & Saayman, 2016) และสามารถช่วยยกระดับเศรษฐกิจในชุมชนท้องถิ่น (Dolezal, 2015) ชุมชนมีอำนาจในการร่วมกันกำหนดทิศทางการท่องเที่ยวของตนเอง (Asker, Boronyak, Carrard, & Paddon, 2010; The Thailand Community Based Tourism Institute, 2013) เพื่อก่อให้เกิดความยั่งยืนในมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมเน้นการสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวให้แก่ผู้ที่มาเยี่ยมเยือนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนท้องถิ่น (Designated Areas for Sustainable Tourism Administration, 2017; The Thailand Community Based Tourism Institute, 2017)

2. แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมของชุมชนกับการจัดการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วม เริ่มจากการให้คำนิยามของการมีส่วนร่วมที่มุ่งเน้นกระบวนการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมทางตรงหรือทางอ้อม โดยเป็นกระบวนการสำคัญเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ตลอดจนส่งเสริมความเสมอภาคของประชาชน โดยการรับรู้ปัญหาการตั้งเป้าหมายในการดำเนินงาน การเลือกแก้ปัญหาร่วมกันเพื่อให้เกิดการตัดสินใจที่ดีร่วมกัน (Creighton, 2005; Tuler & Webler, 2006) นักวิชาการหลายท่านได้อธิบายถึงความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ ได้แก่ Erwin (1976) และ Cohen and Uphoff (1980) อธิบายว่า การมีส่วนร่วมเป็นการที่สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการเสียสละเพื่อพัฒนากิจกรรมในชุมชน รวมทั้งสามารถลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานหรือการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล สำหรับนิยามดังกล่าวสอดคล้องกับ United Nations Organization (1981) กล่าวว่าการมีส่วนร่วมถือเป็นกระบวนการสำคัญเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมทั้งทางตรงและทางอ้อมในลักษณะของการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมดำเนินการ ร่วมตัดสินใจ ร่วมติดตามและประเมินผล โดยประชาชนในท้องถิ่นถือเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่สำคัญมากที่สุดของการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Mohammadi, Khalifah, & Hosseini, 2010; Muganda, Sirima, & Ezra, 2013)

2.1 รูปแบบของการมีส่วนร่วม

รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในบริบทการท่องเที่ยวสำหรับประเทศกำลังพัฒนา ควรแบ่งระดับการมีส่วนร่วมกว้าง ๆ เพื่อให้สามารถประยุกต์ใช้ได้กับบริบทพื้นที่อื่น ๆ (Tosun, 1999) การศึกษาในบทความครั้งนี้เป็นการศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดของ United Nations Organization (1981) และ Tosun (2006) แบ่งรูปแบบการมีส่วนร่วมออกเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมโดยธรรมชาติ เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมที่เกิดจากความต้องการ

ของประชาชนอย่างแท้จริง ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรง มีอำนาจในการร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมประเมินผล ประชาชนเป็นผู้ควบคุมในการตัดสินใจและบริหารจัดการอย่างแท้จริง 2) การมีส่วนร่วมโดยการชักจูง ประชาชนมีส่วนร่วมไม่แท้จริง เป็นกระบวนการมีส่วนร่วมโดยต้องการความเห็นชอบหรือสนับสนุนโดยรัฐบาล กระบวนการมีส่วนร่วมดังกล่าวเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมแบบสั่งการหรือทำร่วมกัน และ 3) การมีส่วนร่วมแบบสั่งการ ประชาชนมีส่วนร่วมโดยอ้อม ให้สิทธิในการเข้าร่วมอย่างเท่าเทียม คือ ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน แต่ประชาชนอาจไม่มีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ประชาชนมีทางเลือกให้เลือกน้อยหรือไม่มีเลย เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมไม่แท้จริง ประชาชนเป็นผู้ปฏิบัติตามเพียงอย่างเดียว ไม่มีอำนาจในการแสดงความคิดเห็นหรือตัดสินใจ เป็นรูปแบบที่ผู้กระทำได้รับผลทันที แต่จะไม่ได้รับผลระยะยาว และจะมีผลเสียคือ ไม่ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนในที่สุด ทั้งนี้ การวิจัยในบทความฉบับนี้ได้นำแนวของ United Nations Organization (1981) และ Tosun (1999) มาใช้เพื่อตอบการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1

2.2 การมีส่วนร่วมของชุมชนในบริบทของการพัฒนาการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน จะก่อให้เกิดการตระหนักถึงคุณค่าของวิถีชีวิต วัฒนธรรม รวมถึงทรัพยากรการท่องเที่ยวอื่น ๆ ในท้องถิ่น ส่งผลต่อความยั่งยืนของการท่องเที่ยวของชุมชนท้องถิ่น (Creighton, 2005) ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชนในแต่ละบริบทพื้นที่ มีความแตกต่างที่ระดับความเข้มข้นในกระบวนการมีส่วนร่วม (Kim, Park, & Phandanouvong, 2014) การศึกษาของ Creighton (2005) อธิบายการมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถจำแนกได้จากระดับต่ำสุดคือ การไม่มีส่วนร่วม หรือมีส่วนร่วมเพียงแค่รับรู้ไปถึงระดับสูงสุดคือ ประชาชนเป็นผู้ริเริ่มการพัฒนา และมีอำนาจในการตัดสินใจอย่างเต็มที่ โดยระดับการมีส่วนร่วมที่ควรเกิดขึ้นในแต่ละขั้นตอนจะสัมพันธ์กับวิธีการมีส่วนร่วมที่จะนำมาใช้ จะต้องพิจารณาจากวิธีการที่เหมาะสมกับสถานการณ์ของชุมชน

ทั้งนี้ กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนหรือพัฒนาพื้นที่เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว เกิดขึ้นกับสมาชิกในชุมชนทุกระดับโดยมีความแตกต่างที่ระดับความเข้มข้นในกระบวนการมีส่วนร่วม (Kim et al., 2014) นักวิชาการหลายท่านได้แบ่งระดับการมีส่วนร่วมแตกต่างกัน แสดงข้อมูลดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ระดับการมีส่วนร่วมจากการทบทวนวรรณกรรม

ลำดับ	ชื่อผู้ศึกษา	ระดับการมีส่วนร่วม
1	Cohen and Uphoff (1980)	การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
		การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน
		การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์
		การมีส่วนร่วมในการประเมินผล
2	United Nations Organization (1981)	การมีส่วนร่วมแบบเกิดขึ้นเอง
		การมีส่วนร่วมแบบชักนำ
		การมีส่วนร่วมแบบบังคับ
3	Pretty (1995)	การมีส่วนร่วมแบบถูกควบคุมไร้ซึ่งอำนาจ
		การมีส่วนร่วมแบบนิ่งเฉย
		การมีส่วนร่วมในการให้คำปรึกษา
		การมีส่วนร่วมโดยมีสิ่งเปลี่ยนแปลง
		การมีส่วนร่วมตามหน้าที่
		การมีส่วนร่วมแบบปฏิสัมพันธ์
		การดำเนินการด้วยตนเอง
4	Tosun (2006)	การมีส่วนร่วมโดยธรรมชาติ
		การมีส่วนร่วมโดยการชักจูง
		การมีส่วนร่วมแบบสั่งการ

วิวัฒนาการการให้คำจำกัดความของการมีส่วนร่วมของประชาชนแสดงให้เห็นได้ว่า การนิยามที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีการกล่าวถึงประเด็นสำคัญ ผู้วิจัยพิจารณาใช้การแบ่งระดับการมีส่วนร่วมของ Cohen and Uphoff (1980) มาใช้เพื่อตอบการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ศึกษาระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนพื้นที่อ่าวปัตตานี แบ่งระดับการมีส่วนร่วมแบ่งออกเป็น 4 ระดับ ดังนี้

1) ร่วมตัดสินใจ (Decision Making) กระบวนการตัดสินใจ เป็นกระบวนการกำหนดความต้องการและจัดระดับความสำคัญ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ ริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจลงมือปฏิบัติ

2) ร่วมดำเนินงาน (Implementation) ในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงานตามโครงการนั้น จะได้มาจากคำถามที่ว่า ใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้างและจะทำประโยชน์โดยวิธีใด เช่น การสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหารงาน การประสานงาน และการขอความช่วยเหลือ เป็นต้น

3) ร่วมรับผลประโยชน์ (Benefits) ในส่วนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและคุณภาพ ยังต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มผลประโยชน์ของชุมชน รวมทั้งผลประโยชน์ในทางบวกและทางลบจากการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน

4) ร่วมประเมินผล (Evaluation) สิ่งสำคัญที่จะต้องสังเกตคือ ความเห็น ความชอบ และความคาดหวัง ซึ่งจะมีอิทธิพลสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มได้

การมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นตอนการตัดสินใจส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และการดำเนินงานจะมีผลต่อไปยังการรับผลประโยชน์และการประเมินผล เพราะฉะนั้นการตัดสินใจจะมีผลโดยตรงต่อการรับผลประโยชน์และการประเมินผลด้วยเช่นกัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงผสมผสาน (Mixed Methods) การวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานี และศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานี

1. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

1.1 ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ที่ใช้ในการวิจัยคือ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานี จำนวน 17 คน ประกอบด้วย กลุ่มที่ 1 ตัวแทนกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานี จำนวน 4 คน กลุ่มที่ 2 ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ จำนวน 11 คน กลุ่มที่ 3 ตัวแทนหน่วยงานภาคเอกชน จำนวน 2 คน โดยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักด้วยวิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้ปฏิบัติหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานี

1.2 เครื่องมือวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interviews) กำหนดข้อคำถามเป็นคำถามแบบปลายเปิด (Open-ended Questions) ประกอบด้วย 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 การมีส่วนร่วมของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานี

1) เริ่มทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน ปี พ.ศ. ใด

2) กลุ่มชุมชนท่องเที่ยวเกิดขึ้นได้อย่างไร

ส่วนที่ 3 ระดับการมีส่วนร่วมของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานี

1) ท่านมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่อ่าวปัตตานีอย่างไร

ส่วนที่ 4 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

1.3 การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) โดยการจัดระเบียบข้อมูลและการกำหนดรหัสของข้อมูล (Coding) ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล อภิปรายผลข้อมูลตามทฤษฎีและปรากฏการณ์

2. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

2.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง (Population)

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานี อำเภอเมือง และอำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี เนื่องจากทราบจำนวนประชากรที่แน่นอน (Finite Population) จึงคำนวณขนาดตัวอย่าง โดยใช้สูตร Taro Yamane ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และความคลาดเคลื่อนร้อยละ 5 ได้จำนวนขนาดตัวอย่างจากการคำนวณประชากรครัวเรือนทั้งหมด จำนวน 343 ตัวอย่าง จากนั้นจึงทำการแบ่งชั้นภูมิแบบสัดส่วน ได้ขนาดตัวอย่างครัวเรือนตามสัดส่วนหมู่บ้าน ทั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างประกอบไปด้วย ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เป็นสมาชิกและไม่เป็นสมาชิก เนื่องจากในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น ประชาชนที่ไม่ได้เป็นสมาชิกนั้นก็ถือได้ว่าเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตามทฤษฎีการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเช่นกัน รายละเอียดดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 สถิติจำนวนประชากรในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานี ปี พ.ศ. 2563

อำเภอ	ตำบล	หมู่บ้าน	จำนวนประชากร	ครัวเรือนทั้งหมด	สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยว	ขนาดตัวอย่าง (ครัวเรือน)
เมือง	บานา	หมู่ที่ 2 บ้านบานา	2,054	570	36	80
	บาราโหม	หมู่ที่ 1 บ้านปาเราะ	2,499	534	23	69
ยะหริ่ง	บางปู	หมู่ที่ 2 บ้านบาลาดูวอ	3,088	631	32	96
	ตะโละกาโปร์	หมู่ที่ 1 บ้านบาตา	2,952	644	34	98
รวม			**10,593**	**2,379**	**124**	**343**

ที่มา: Department of Provincial Administration (2020)

2.2 เครื่องมือวิจัย คือ แบบสอบถาม เรื่อง “การมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานี” ประกอบด้วย 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลลักษณะทางประชากรศาสตร์ เป็นข้อคำถามแบบให้เลือกตอบ (Check-list) ให้สามารถเลือกตอบเพียงคำตอบเดียว

ส่วนที่ 2 ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานี คำถามในแบบสอบถามเป็นแบบปลายปิด ประกอบด้วยข้อความที่เป็นการให้ความสำคัญต่อระดับการมีส่วนร่วมเป็นลักษณะแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scales)

การทดสอบความเที่ยงตรง (Validity) ใช้สูตรดัชนีความสอดคล้อง (Index of Consistency: IOC) ผลการทดสอบค่า IOC มีค่ามากกว่า 0.05 ทุกข้อ แบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน นำไปทดลองกับครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อ่าวปัตตานี อำเภอหนองจิก จังหวัด

ปัตตานี ซึ่งไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 30 คน แล้วจึงนำแบบสอบถามที่ทดลองใช้มาทำการตรวจค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ผลการคำนวณหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟ่า (Coefficient Alpha หรือ α) มีค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม เท่ากับ 0.952 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่มีความเชื่อถือได้ (Cronbach, 1990)

2.3 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยทำการประมวลผลข้อมูลครัวเรือนจากแบบสอบถามเชิงปริมาณโดยหมายรวมถึงการบรรณาธิกรณ์ (Editing) การลงรหัส (Coding) และการบันทึกข้อมูล (Data Entry) เป็นขั้นตอนที่ทำหลังจากที่ได้รับแบบสอบถามกลับมาแล้วในแต่ละวัน แบบสอบถามจะถูกนำมาตรวจสอบอีกครั้งโดยนักวิจัย จากนั้นนำมาประมวลผลเพื่อลงรหัสและบันทึกข้อมูล การบันทึกข้อมูลจากแบบสอบถามเชิงปริมาณ ใช้โปรแกรม Epi Data Entry version 3.1 เปรียบเทียบความถูกต้องของข้อมูล (Validate Data) แล้วแก้ไขจนข้อมูลถูกต้องทั้งหมด (ร้อยละ 100)

ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปสำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โปรแกรม SPSS Statistics และโปรแกรม R ซอฟต์แวร์สถิติ R (v4.1.2; R Core Team 2021) ใช้การวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percent) ค่าความถี่ (Frequency) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.) กำหนดเกณฑ์คะแนนเต็ม 5 คะแนน และคะแนนเต็ม 4 คะแนน โดยใช้การคำนวณความกว้างของอัตราภาคชั้น (Best & Kahn, 1993) แสดงข้อมูลดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 เกณฑ์คะแนนระดับการมีส่วนร่วม

ระดับคะแนน	ค่าคะแนนเต็ม		ระดับการมีส่วนร่วม
	(5 คะแนน)	(4 คะแนน)	
5	4.21 - 5.00	3.21 - 4.00	มากที่สุด
4	3.41 - 4.20	2.41 - 3.20	มาก
3	2.61 - 3.40	1.61 - 2.40	ปานกลาง
2	1.81 - 2.60	0.81 - 1.60	น้อย
1	1.00 - 1.80	1.00 - 0.80	น้อยที่สุด

ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) เพื่อทดสอบระดับความแตกต่างของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานี

ผลการวิจัย

การวิจัยนี้นำเสนอผลการวิจัย 2 ประเด็น ดังนี้ 1) ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานี และ 2) ศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานี โดยมีผลการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานี (ผลการศึกษาเชิงคุณภาพ)

ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานีเกิดขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2547 ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 - 2549) ในประเด็นการแก้ไขปัญหาการเสื่อมโทรมอย่างรุนแรงของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อส่งเสริมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ อีกทั้งจังหวัดปัตตานียังเป็น 1 ใน 8 กลุ่มพื้นที่ที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวและถูกผลักดันให้เป็นเขตพื้นที่พิเศษเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Ministry of Tourism and Sports, 2011) เพื่อให้สอดคล้องตามแผนพัฒนาประเทศ การพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่อ่าวปัตตานีในช่วงเวลาดังกล่าว หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องจึงเข้ามามีส่วนร่วมผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานี อย่างไรก็ตามการพัฒนาการท่องเที่ยวในระยะแรกมีข้อจำกัด เนื่องจากประชาชนในพื้นที่ยังขาดความรู้ความเข้าใจด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องจึงได้เข้ามามีส่วนร่วมโดยการชักจูงโดยพาแกนนำชุมชนไปศึกษาดูงาน และสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ทั้งนี้กระบวนการมีส่วนร่วมดังกล่าวเกิดขึ้นในช่วงแรกเท่านั้น เมื่อชุมชนมีความรู้ความเข้าใจด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน หน่วยงานภาครัฐจึงเข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนส่งเสริมตามบทบาทหน้าที่ ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2557 ได้เกิดการรวมกลุ่มในรูปแบบการมีส่วนร่วมโดยธรรมชาติเกิดขึ้นเองหลายครั้ง เป็นการรวมกลุ่มที่เกิดจากความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น เพื่อร่วมดำเนินการท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างมีส่วนร่วมโดยแท้จริง

ในส่วนของสถานการณ์การมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2562 จนถึงปัจจุบันปี พ.ศ. 2566 พบว่า กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานี ดำเนินการท่องเที่ยวในรูปแบบผสมผสาน 1) การมีส่วนร่วมโดยชักจูง เนื่องจากการดำเนินการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่อ่าวปัตตานียังได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ส่งผลให้การตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับการสนับสนุนงบประมาณต้องเป็นไปตามวัตถุประสงค์และตามตัวชี้วัดจากหน่วยงานภาครัฐ และ 2) การมีส่วนร่วมโดยธรรมชาติ ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการท่องเที่ยว โดยกระบวนการมีส่วนร่วมนั้นเกิดจากความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น รายละเอียดดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 สถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่อ่าวปัตตานี

ประเด็น	ความคิดเห็น
คำถามที่ 1 กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนเกิดขึ้นได้อย่างไร	
การมีส่วนร่วมโดยชักชูง	ชุมชนท่องเที่ยว ก. ข. และ ค. เกิดขึ้นจากหน่วยงานภาครัฐเข้ามาส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน (PA1, PA2, PA3, PA16) หน่วยงานภาครัฐสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว (PA1, PA2, PA3)
การมีส่วนร่วมโดยธรรมชาติ	ชุมชนท่องเที่ยว ง. เกิดขึ้นจากชาวบ้านที่สนใจเข้าร่วมลงหุ้นกันเพื่อดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน (PA4)
คำถามที่ 2 สถานการณ์การมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2562 จนถึงปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2566) เป็นอย่างไร	
การมีส่วนร่วมโดยชักจูง	หน่วยงานภาครัฐสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว (PA1, PA2, PA3, PA4, PA8, PA9, PA10, PA13, PA15)
การมีส่วนร่วมโดยธรรมชาติ	ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยกระบวนการมีส่วนร่วมนั้นที่เกิดจากความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น (PA1, PA2, PA3, PA4, PA8, PA9, PA10, PA13, PA15)

2. ศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานี

2.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานี พบว่า ชุมชนท่องเที่ยวจำนวน 4 ชุมชน มีค่าเฉลี่ยโดยรวมของการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้ เมื่อนำค่าเฉลี่ยของแต่ละชุมชนมาวิเคราะห์เพื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยระดับความแตกต่างของการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานี มาทดสอบระดับความแตกต่างของการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชน พบว่า ชุมชนท่องเที่ยว ก. (Mean = 3.29, S.D. = 1.44)^{b} มีส่วนร่วมแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญกับชุมชนท่องเที่ยว ค. (Mean = 2.68, S.D. = 1.51)^{a} รายละเอียดดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ผลการเปรียบค่าเฉลี่ยการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชน

ชื่อชุมชน	n	Mean (S.D.) คะแนน 5	ระดับ
1. ชุมชนท่องเที่ยว ก.	69	3.29 (1.44)^{b}	ปานกลาง
2. ชุมชนท่องเที่ยว ข.	96	2.79 (1.46)^{ab}	ปานกลาง
3. ชุมชนท่องเที่ยว ค.	80	2.68 (1.51)^{a}	ปานกลาง
4. ชุมชนท่องเที่ยว ง.	98	3.21 (1.12)^{ab}	ปานกลาง

หมายเหตุ : 1. ANOVA F-test (6.955 df) = 3.965

2. b และ a หมายถึง การมีส่วนร่วมแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ, ab หมายถึง ระดับการมีส่วนร่วมไม่แตกต่างกัน

ผลการวิเคราะห์ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานี พบว่า โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง (Mean = 2.98, S.D. = 1.40) ทั้งนี้ เมื่อจำแนกกลุ่มที่เป็นสมาชิก พบว่าค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (Mean = 4.26, S.D. = 1.01) และผู้ตอบที่ไม่เป็นสมาชิกการท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่า มีค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับน้อย (Mean = 2.26, S.D. = 0.99) รายละเอียดดังตารางที่ 6

ตารางที่ 6 ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยรวม

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	คะแนนเต็ม	เป็นสมาชิก n = 124		ระดับ	ไม่เป็นสมาชิก n = 219		ระดับ	โดยรวม n = 343		ระดับ
		Mean	S.D.		Mean	S.D.		Mean	S.D.	
1. ด้านการตัดสินใจ	4	3.12	1.50	ปานกลาง	0.29	0.71	มากที่สุด	1.31	1.73	น้อยที่สุด
2. ด้านการดำเนินงาน	4	3.55	0.84	มาก	2.57	1.02	น้อย	2.92	1.07	ปานกลาง
3. ด้านการรับผลประโยชน์	4	3.66	0.75	มาก	2.93	1.40	ปานกลาง	3.19	1.25	ปานกลาง
4. ด้านการประเมินผล	4	3.30	1.29	ปานกลาง	1.45	1.70	น้อยที่สุด	2.12	1.80	น้อย
รวม	**5**	**4.26**	**1.06**	**มากที่สุด**	**2.26**	**0.99**	**น้อย**	**2.98**	**1.40**	**ปานกลาง**

หมายเหตุ: ทดสอบ Mann-Whitney U Test เพื่อการเปรียบเทียบค่าระดับการมีส่วนร่วม

2.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

ผลการศึกษาพบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่อ่าวปัตตานีแต่ละชุมชนตามแนวคิดของ Cohen and Uphoff (1980) มีระดับการมีส่วนร่วมแตกต่างกัน (ดูตารางที่ 6) ยกตัวอย่างข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์หมายเลข PA1 กล่าวว่า

“...ด้านการตัดสินใจหลัก ๆ ขึ้นอยู่กับประธานและแกนนำกลุ่ม โดยสมาชิกกลุ่มจะมีส่วนร่วมในการร่วมในการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดแผนหรือกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของกลุ่มที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงระบบโครงสร้างภายในกลุ่ม กลุ่มมีการบริหารจัดการโดยแบ่งหน้าที่การดำเนินงานตามฝ่ายต่าง ๆ สมาชิกกลุ่มจะมีบทบาทตามหน้าที่ตามฝ่ายต่าง ๆ ที่ตนเองรับผิดชอบ และจะมีการประชุมสมาชิกกลุ่มทุก ๆ 3 - 6 เดือน รายได้ของกลุ่มเราแบ่งตามหน้าที่รับผิดชอบและความสามารถ เช่น รายได้จากผลิตภัณฑ์ชุมชนจะมีการแบ่งรายได้ตามชิ้นงานที่สมาชิกทำ รายได้ทุกอย่างของกลุ่มเราจะหักเปอร์เซ็นต์เข้ากลุ่มทุกครั้ง ส่วนด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล กลุ่มมีการประเมินผลกระทบจากการท่องเที่ยวร่วมกับสำนักงาน

ป่าชายเลนที่ 39 จังหวัดปัตตานี และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง กลุ่มยังไม่มีการประเมินผลการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวร่วมกับสมาชิกภายในกลุ่ม...”

(PA1, interview, 2022, June 3)

อีกทั้งข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์หมายเลข PA3 กล่าวว่า

“...การมีส่วนร่วมด้านการตัดสินใจหลัก ๆ จะอยู่ที่แกนนำกลุ่มแต่ถ้าเป็นเรื่องใหญ่ ๆ เราจะเรียกสมาชิกมาประชุมพร้อมกันและตัดสินใจร่วมกัน ปัจจุบันกลุ่มมีสมาชิกทั้งหมด 32 คน สมาชิกที่มีส่วนร่วมในการร่วมดำเนินงานหลัก มีอยู่ประมาณ 15 คน การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์กลุ่มจะหักเงินจำนวน 20 เปอร์เซ็นต์จากรายได้ที่ได้จากการประกอบกิจกรรมท่องเที่ยวเพื่อนำมาบริหารจัดการกลุ่มและการซ่อมแซมต่าง ๆ กลุ่มจะมีการปันผลให้สมาชิกกลุ่มตามงานที่ทำ ทุกคนในกลุ่มจะไม่มีเงินเดือนนะ เงินที่ได้รับจะมาจากกิจกรรมที่สมาชิกกลุ่มร่วมดำเนินการ ภายในกลุ่มท่องเที่ยวของเรายังไม่มีการประเมินผลที่เกิดจากการประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยว มีเพียงการส่งตัวแทนเข้าร่วมประเมินกับสำนักงานป่าชายเลนที่ 39 จังหวัดปัตตานี ปีละ 1 ครั้ง...”

(PA3, interview, 2022, July 19)

ตารางที่ 7 ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่อ่าวปัตตานี

ประเด็น	ความคิดเห็น
1. ด้านการตัดสินใจ	1.1 การตัดสินใจหลักขึ้นอยู่กับประธานและแกนนำกลุ่มเป็นหลักโดยสมาชิกกลุ่มจะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเป็นบางครั้ง (PA4)
	1.2 ตัดสินใจหลักจะอยู่ที่แกนนำกลุ่ม แต่ถ้าเป็นเรื่องใหญ่ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงภายในกลุ่มสมาชิกกลุ่มจะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกันผ่านมติที่ประชุม (PA1, PA2, PA3)
2. ด้านการดำเนินการ	2.1 กลุ่มมีแบ่งหน้าที่การดำเนินงานเป็นฝ่ายต่าง ๆ โดยสมาชิกจะมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามบทบาทหน้าที่ (PA1, PA2, PA4)
	2.2 กลุ่มประสบปัญหาสมาชิกกลุ่มขาดกระบวนการมีส่วนร่วมในดำเนินการ เนื่องจากปัญหาความขัดแย้งภายในกลุ่ม (PA3)
3. ด้านการรับผลประโยชน์	3.1 รายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวกลุ่มมีการแบ่งรายได้ตามสัดส่วนที่ได้ทำข้อตกลงภายในกลุ่มโดยมีการหักรายได้ส่วนหนึ่งเข้ากลุ่ม (PA1, PA2, PA3, PA4)
4. ด้านการประเมินผล	4.1 กลุ่มมีการประชุมเพื่อประเมินผลกระทบที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการท่องเที่ยวภายในกลุ่มทุก 2 - 3 เดือน (PA2)
	4.2 กลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานีมีการประชุมเพื่อประเมินผลการดำเนินการท่องเที่ยวร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง (PA1, PA2, PA3, PA4)

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานี พบว่า การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานีดำเนินการท่องเที่ยวในรูปแบบการมีส่วนร่วมผสมผสาน โดยปัจจุบันกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานียังต้องการการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐ ส่งผลให้การดำเนินงานต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการใช้จ่ายงบประมาณและต้องเป็นไปตามวัตถุประสงค์และตามตัวชี้วัดจากหน่วยงานภาครัฐ โดยรูปแบบดังกล่าวเป็นการมีส่วนร่วมโดยชักจูง ทั้งนี้ พบว่า ประชาชนในท้องถิ่นยังมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ร่วมดำเนินงาน และร่วมรับผลประโยชน์

จากผลการวิจัยดังกล่าวสรุปได้ว่า กลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานีดำเนินการท่องเที่ยวในรูปแบบการมีส่วนร่วมผสมผสานระหว่างการมีส่วนร่วมโดยชักจูง และการมีส่วนร่วมโดยธรรมชาติ โดยรูปแบบดังกล่าวสอดคล้องตามแนวคิดของ United Nations Organization (1981) และ Tosun (2006) และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Rasoolimanesh, Jaafar, Ahmad, and Barghi (2017) อธิบายว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวในประเทศกำลังพัฒนาโดยส่วนใหญ่จะเป็นเพียงการนำนโยบายไปปฏิบัติ ไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือร่วมวางแผน โดยการศึกษาของ Nitikasetsoontorn (2015) และ Dodds, Ali, and Galaski (2018) อธิบายว่า เพื่อให้เกิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ประสบความสำเร็จได้นั้น ชุมชนควรเตรียมพร้อมที่จะพึ่งพาตนเองมากกว่าการช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอก

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานี พบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานี โดยรวมมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการตัดสินใจมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด (ตารางที่ 6) ผลการศึกษาสอดคล้องกับผลการศึกษาเชิงคุณภาพ ด้านการตัดสินใจหลัก ๆ จะขึ้นอยู่แกนนำกลุ่มหรือกับประธานกลุ่ม (ตารางที่ 7) ทั้งนี้ เมื่อนำค่าเฉลี่ยของแต่ละชุมชนมาทดสอบความแตกต่างของการมีส่วนร่วม พบว่า ชุมชนท่องเที่ยว ก. มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด และชุมชนท่องเที่ยว ค. มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด โดยมีระดับการมีส่วนร่วมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ (ตารางที่ 5) ทั้งนี้ เนื่องจากชุมชนท่องเที่ยว ค. ขาดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น อีกทั้งสมาชิกส่วนใหญ่จะมีแค่ชื่อว่าเป็นสมาชิก แต่ไม่มีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างแท้จริง และอำนาจการตัดสินใจยังขึ้นอยู่กับแกนนำกลุ่มเป็นหลัก การศึกษาของ Creighton (2005); Tuler and Webler (2006); Mohammadi et al. (2010) และ Muganda et al. (2013) อธิบายว่า กระบวนการตัดสินใจเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมที่สำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยกระบวนการสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้นั้น ควรส่งเสริมความเสมอภาคของประชาชน กระบวนการการรับรู้ปัญหา การตั้งเป้าหมายในการดำเนินงาน การเลือกแก้ปัญหาร่วมกัน เพื่อให้เกิดการตัดสินใจที่ดีร่วมกัน และสามารถสร้างผลกระทบเชิงบวกจากการจัดการท่องเที่ยวให้มากที่สุด โดยความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจ

สังคม และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน (Giampiccoli & Mtapuri, 2017; United Nations World Tourism Organization: UNWTO, 2019)

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลวิจัยไปใช้

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำข้อค้นพบจากการศึกษาไปใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่อ่าวปัตตานี เพื่อให้เกิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มาจากความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง

2. เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนอ่าวปัตตานี ควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมและเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมากขึ้น เพื่อให้เกิดการบูรณาการการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนท้องถิ่น และนำไปสู่พัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษากลไกการขับเคลื่อนการบูรณาการของหน่วยงานในระดับพื้นที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อส่งเสริมสนับสนุนในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อขับเคลื่อนและพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วม และควรศึกษาวิจัยเชิงเปรียบเทียบปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ และอุปสรรคของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนในประเทศไทย

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณทุนบัณฑิตศึกษา คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ประจำปีการศึกษา 2/2563 และทุนอุดหนุนการวิจัยเพื่อวิทยานิพนธ์ในหัวข้อการแก้ไขปัญหาชุมชน ประจำปีงบประมาณ 2565 ที่สนับงบประมาณในการวิจัย และขอขอบพระคุณผู้ให้ข้อมูลทุกท่านที่ได้กรุณาสละเวลาให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์แก่บทความฉบับนี้

เอกสารอ้างอิง

Ahmad, F., Draz, U. M., Su, L., Qzturk, I., & Rauf, A. (2001). Tourism and environmental pollution: Evidence from the one belt one road provinces of Western China. *Sustainability, 10*(10), 1-22.

Asker, S., Boronyak, L., Carrard, N., & Paddon, M. (2010). *Effective community based tourism: APEC Secretariat.* Australia: Institute for Sustainable Futures, University of Technology Sydney.

Best, J. W., & Kahn J. V. (1993). *Research in education* (7th ed.). Boston: Allyn and Bacon.

Cohen, J. M., & Uphoff, N. (1980). Participation place in rural development: Seeking clarity through specificity. *World Development, 8*(3), 213-235.

Creighton, J. L. (2005). *The public participation handbook: Making better decisions through citizen involvement*. San Francisco, CA: Jossey Bass.

Cronbach, L. J. (1990). *Essentials of psychological testing* (5th ed.). New York: Harper Collins.

Department of Marine and Coastal Resources. (2020). *Marine and coastal resources and coastal erosion.* N.P. **[in Thai]**

Department of Provincial Administration. (2020). *Civil registration*. Retrieved from https:// stat.bora.dopa.go.th

Designated Areas for Sustainable Tourism Administration. (2017). *Community based tourism handbook.* Bangkok: Product House Advisory. **[in Thai]**

Designated Areas for Sustainable Tourism Administration. (2020). *Report on the results of the analysis of the potential of the model community according to the criteria for community tourism development in Thailand in the Pattani Province area*. Fiscal year 2020. N.P. **[in Thai]**

Dodds, R., Ali, A., & Galaski, K. (2018). Mobilizing knowledge: Determining key elements for success and pitfalls in developing community-based tourism. *Current Issues in Tourism, 21*(13), 1547-1568.

Dolezal, C. (2015). The tourism encounter in community-based tourism in Northern Thailand: Empty meeting ground or space for change?. *Journal of South-East Asian Studies (ASEAS), 8*(2), 165-186.

Emphandhu, D. (2007). *Community tourism development and homestay activities.* Bangkok: Kasetsart University Press. **[in Thai]**

Erwin, W. (1976). *Participation management: Conceptttheory and implementation.* Atlanta, GA: Georgia State University.

Giampiccoli, A., & Mtapuri, O. (2017). Beyond community-based tourism. Towards a new tourism sector classification system. *Gazeta de Antropologia, 33*(1), 1-15.

Giampiccoli, A., & Saayman, M. (2016). Community-based tourism: From a local to a global push. *Acta Commercii, 16*(1), 1-10.

Kim, S., Park, E., & Phandanouvong, T. (2014). Barriers to local residents' participation in community-based tourism: Lessons from Houay Kaeng Village in Laos. In *Conference: 4th International Conference on Tourism Research (4ICTR)* (pp.1-8). Kota Kinabalu, Malaysia. doi:10.1051/shsconf/20141201045

Kaosa-ard, M. (2021). *Strategies for research and development for tourism after COVID-19*. Retrieved from https://www.shorturl.asia/yu0De **[in Thai]**

Ministry of Tourism and Sports. (2011). *National tourism development plan 2011-2016.* Retrieved from https://shorturl.asia/nAag8 **[in Thai]**

Ministry of Tourism and Sports. (2021). *Complete report of the national tourism development plan* (3nd ed.). Bangkok. **[in Thai]**

Mohammadi, M., Khalifah, Z., & Hosseini, H. (2010). Local people perceptions toward social, economic and environmental impacts of tourism in Kermanshah (Iran). *Asian Social Science, 6*(11), 220-225.

Muganda, M., Sirima, A., & Ezra, P. M. (2013). The role of local communities in tourism development: Gassroots perspectives from Tanzania. *Journal of Human Ecology, 41*(1), 53-66.

Nitikasetsoontorn, S. (2015). The success factors of community-based tourism in Thailand. *NIDA Development Journal*, *55*(2), 24-58. **[in Thai]**

Pretty, N. J., (1995). Participatory learning for sustainable agriculture. *World Development, 23*(8), 1247-1263.

Rasoolimanesh, S. M., Jaafar, M., Ahmad, A. G., & Barghi, R. (2017). Community participation in world heritage site conservation and tourism development. *Tourism Management, 58*, 142-153.

Stone, L. S., & Stone, T. M. (2011). Community-based tourism enterprises: Challenges and prospects for community participation; Khama Rhino Sanctuary Trust, Botswana. *Journal of Sustainable Tourism, 19*(1), 97-114.

Suansri, P. (2003). *Community-based tourism management manual.* Bangkok: Tourism for Life and Nature Project. **[in Thai]**

The Thailand Community Based Tourism Institute. (2013). *Community based tourism handbook.* Chiang Mai: Wanida Printing. **[in Thai]**

The Thailand Community Based Tourism Institute. (2017). *Community based tourism handbook.* Bangkok: Product House Accessories. **[in Thai]**

Tosun, C. (1999). Towards a typology of community participation in the tourism development process. *Anatolia, 10*(2), 113-134.

Tosun, C. (2006). Expected nature of community participation in tourism development. *Tourism Management*, *27*, 493-504.

Tuler, S., & Webler, T. (2006). Popular participation in watershed management planning: Views on process from people in the feld. *Human Ecology Review, 8*(2), 29-39.

United Nations Organization. (1981). *Popular participation as a strategy for promoting community level action and nation development.* Report of the meeting for the adhoc group of expert. New York: United Nations.

United Nations World Tourism Organization (UNWTO). (2019). *The travel & tourism competitiveness-report-2019*. Retrieved form https://shorturl.asia/O5v9q